

زیارت اربعین

زیارت اربعین از جمله زیاراتی است که در زیارت حضرت امام حسین (علیه‌السلام) در روز اربعین وارد شده است. این زیارت در چهلمین روز شهادت آن حضرت است.

فهرست مندرجات

- ۱ - علامت مؤمن
- ۲ - محتوای زیارت اربعین
 - ۲.۱ - ترسیم سیما امام
 - ۲.۲ - ویژگی‌های امام
 - ۲.۳ - فلسفه قیام عاشورا
 - ۲.۴ - شناخت چهره مخالفان
 - ۲.۵ - جهاد تا شهادت
 - ۲.۶ - لعن و تبری از دشمنان
 - ۲.۷ - پیوند امام با خط رسالت
 - ۲.۸ - حیات سعادت‌مندانه
 - ۲.۹ - بیزاری از همفکران اهل ظلم
 - ۲.۱۰ - تاکید بر دودمان پاک
 - ۲.۱۱ - جایگاه والای امامت و ائمه
 - ۲.۱۲ - ایمان و تسلیم و تبعیت
 - ۲.۱۳ - اعلام مواضع
 - ۲.۱۴ - درود پایانی
- ۳ - کاربرد زیارت اربعین در فقه
- ۴ - نتیجه گیری
- ۵ - پانویس
- ۶ - منبع

علامت مؤمن

در حدیث معروف امام حسن عسکری (علیه‌السلام) «زیارت اربعین»، یکی از پنج علامت مؤمن شمرده شده است؛ چه بر سر تربت و مزار سیدالشهدا (علیه‌السلام) خوانده شود و چه از راه دور؛ بنا بر آنچه به دست ما رسیده است. مهم، توجه به مفاهیم مطرح شده در این زیارت است. پیش از پرداختن به مضامین بلند این زیارت شریف، لازم است اشاره‌ای به سند آن کنیم.
متن زیارت اربعین را حضرت صادق (علیه‌السلام) به صفوان بن مهران (معروف به صفوان حمال) آموخته است و فرموده که این زیارتنامه را هنگامی که آفتاب روز اربعین برآمد و روز بلند شد، بخواند. این توصیه، اهمیت این زیارت ماثور را می‌رساند.
حدیث را سید بن طاووس با سند خویش از صفوان روایت می‌کند. متن زیارت، در «اقبال الاعمال» سید بن طاووس، «المزار الکبیر» مجد بن جعفر مشهدی، «المصباح» کفعمی و «مصباح المتجهد» شیخ طوسی آمده است. علامه مجلسی هم در بحارالانوار،^[۱] به نقل از تهذیب شیخ طوسی آن را نقل کرده است. گرچه در بعضی کلمات، تفاوت‌های جزئی میان نقل‌ها دیده می‌شود، ولی کلیت آن ثابت و یکسان و معتبر می‌باشد.

محتوای زیارت اربعین

بنابراین شایسته است که در متن و محتوای «زیارت اربعین»، دقت و تدبیر شود، تا زائران و محبان سیدالشهدا (علیه‌السلام) از معارف ناب و مفاهیم بلند آن مستفیض شوند. محورهای عمده این زیارتنامه را می‌توان چنین بر شمرد.

← ترسیم سیما امام

زیارت اربعین، همچون بسیاری از زیارتنامه‌های دیگر با «سلام» آغاز می‌شود که نشانه تولد شیعی نسبت به اولیای دین است و مخاطب این سلام، با اوصاف و القابی یاد می‌شود که هر کدام، بعدی از ابعاد شخصیت سیدالشهدا را نشان می‌دهد. از آن حضرت، با عناوینی همچون ولیّ خدا، حبیب خدا، خلیل خدا، برگزیده خدا، شهید مظلوم، گرفتار رنج‌ها و مصیبت‌ها و کشته اشک‌ها یاد می‌شود: «...السلام علی اسیر الکُربات و قلیل العَیّرات...».^[۲]
پس از بیان این اوصاف و مقامات، زائر در پیشگاه خدا شهادت می‌دهد که آن امام شهید، ولیّ خدا و فرزند ولیّ خدا و صفی پروردگار و فرزند صفی خداست، تا این گواهی، عمق ایمان و باور زائر را نشان دهد و این اعتقادات را در جان او بنشاند.

← ویژگی‌های امام

در فراز بعد، به برخی از اوصاف ویژه و کرامت‌ها و ارجمندی‌های آن امام شهید اشاره شده است. از جمله این که: آن حضرت، به کرامت الهی در سایه شهادت، نائل آمده است؛ آن حضرت، از سعادت ویژه‌ای که عنایت الهی است برخوردار است؛ طینت و سرشت او و ولادتش، پاک و پاکیزه و دور از هر آلودگی است؛ او یکی از سروران و یکی از رهبران و یکی از مدافعان حق و دین است؛ او، میراث دار خط انبیا و حجت الهی بر همه **بندگان** خداست.

← فلسفه قیام عاشورا

درباره **نهضت عاشورا** تحلیل‌های گوناگونی ارائه می‌شود و اهداف مختلفی برای آن قیام خونین بیان شده است. آنچه در این زیارتنامه مطرح است، «هدف هدایت و نجات و بیداری امت» است. آن حضرت در دعوت مردم به راه خدا و **سنت پیامبر** و **احکام قرآن** چنان عمل کرد که راه عذر و بهانه را بر همه بست و اتمام حجت نمود: «فَاعْتَدِرْ فِي الدُّعَاءِ، وَمَتَّحِ النَّصْحَ». [۳] گاهی بیداری جامعه و شکستن جو خفقان و مبارزه با بدعت‌ها و انحراف‌ها، «**خون**» می‌طلبد. امام، خون قلب خویش را در راه خدا نثار کرد: «وَبَدَلَ مُجْتَهَتَهُ فَيْك»، [۴] با این هدف که مردم را از **جهالت** و **گمراهی** درآورد و فضای حیرت و سرگشتگی را بشکند و تکلیف بندگان خدا را روشن کند: «لَيْسَتْ تَقِيْدَ عِبَادَكَ مِنْ الْجَهَالَةِ وَخَيْرَةَ الصَّلَاةِ». [۵] درباره عبرت‌های عاشورا و **جهل** و بی‌بصیرتی مردم بسیار سخن می‌توان گفت. وضع جامعه به گونه‌ای شده بود که تنها خون مطهر فرزند **رسول خدا** می‌توانست انقلابی ایجاد کند و زلزله‌ای در ارکان **حکومت اموی** که بر پایه **جهل** مردم استوار بود، بیافکند.

← شناخت چهره مخالفان

چه کسانی، با چه ویژگی‌هایی و با چه اهدافی به **جنگ** با امام حسین (علیه‌السلام) آمدند و دست به آن **جنایت** عظیم زدند؟ هدفشان چه بود که جز با کشتن **نارالله** به آن نمی‌رسیدند؟ در فراز بعدی، ویژگی‌های گروه‌های ائتلافی بر ضد ولی خدا را - که در حقیقت بروز بغض و کینه‌های دیرین شان از صدر **اسلام** بود - ترسیم می‌کند:

- فریب خوردگان **دنیا**: «عَرَّتْهُ الدُّنْيَا»؛ [۶]
- فروختن **آخرت** به بهای ناچیز دنیا: «وَوَشَرَىٰ آخِرَتَهُ»؛ [۷]
- **هوایپرستی**: «وَوَتَرَدَّىٰ فِي هَوَاهُ»؛ [۸]
- به **خشم** آوردن خدا و پیامبر و امام؛
- پی روی از **منافقان** و تفرقه‌افکنان و گنه‌کاران.

← جهاد تا شهادت

جهاد در راه خدا، همراه با **صبر** بر ادای **تکلیف** و **اخلاص** در مبارزه و ادامه جهاد تا مرز شهادت و حتی پس از شهادت، یعنی اسارت آزادی بخش آل الله، تضمین کننده حیات و بقای دین و خنثی کننده توطئه امویان ضد اسلام بود: «فَجَاهِدْهُمْ فَيْك صَائِرًا مُخْتَسِبًا، حَتَّىٰ سَيْفُكَ فِي طَاعَتِكَ كَمُءٍ، وَاسْتَبِيحَ حَرِيْمُهُ». [۹] احیای دین و مبارزه با بدعت‌های ضد اسلامی، **قربانی** و فدایی می‌خواهد. آن‌که گام در این راه می‌نهد، هم باید اهل جهاد باشد، هم صبر و مقاومت، هم **اخلاص**، هم آمادگی برای فدا کردن خون و تحمل هتک حرمت‌ها نسبت به خودش و خانواده‌اش. امام، عزیز خدا و رسول خدا بود، اما در صحرایی سوزان به محاصره آن نامردان گرفتار شد. **نشنگی** خود و فرزندان و یارانش، عریان کردن پیکر پاکش، بریدن سرش، بر نیزه کردن سر مطهرش، آتش‌زدن خیمه‌ها، اسب تاختن بر جسد مطهرش، **غارت** خیم، به اسیری گرفتن **اهل بیت (علیه‌السلام)** و... همه در راه خدا بود و آن حضرت، با گفتن «الهی رضی بقضائک» خود را برای همه این مصائب آماده ساخته بود.

← لعن و تبری از دشمنان

در بسیاری از زیارتنامه‌ها، در کنار سلام به عنوان موالات و همسویی، «**لعن**» **دشمنان** هم دیده می‌شود که نشانه **تبری** از ظالمان و دشمنان اهل بیت (علیه‌السلام) است. هم لعن زائر بر قاتلان و **کافران** و هم درخواست لعن الهی بر آنان که نمونه‌اش در این زیارت وارد شده است: «اللَّهُمَّ فَالْعَنَهُمْ لَعْنًا وَبِيْلًا». [۱۰] درخواست لعنت و **عذاب** خدا بر جنایتکاران **عاشورا**، روح معادات و تبری را می‌رساند و زائر را در خط **دشمنی** با دشمنان خدا و پیامبر، ثابت قدم تر می‌سازد.

← پیوند امام با خط رسالت

وقتی در زیارت امام حسین (علیه‌السلام)، پیامبر و **امیر مؤمنان** و خاندان **نبوت** و عصمت را می‌خوانیم، تاکید بر ارتباط آن شهید با این خاندان رفیع و نورانی است. در زیارت دیگر نیز چنین است که بر امام حسین (علیه‌السلام) به عنوان فرزند پیامبر، فرزند **فاطمه**، فرزند امیر مؤمنان (علیه‌السلام)، **وارث انبیا** (علیه‌السلام)، امین خدا، فرزند امین خدا، فرزند وصی خدا، فرزند وصی پیامبر سلام می‌دهیم تا این پیوند را آشکار و علنی سازیم و این نکته، خنثی کننده توطئه دشمنان است که می‌کوشند **شهادت کربلا** را جدا از دودمان نبوت و آل الله معرفی کنند.

← حیات سعادت‌مندانه

از سخنان امام حسین (علیه‌السلام) است که فرمود: «مَوْتُ فِي عَزِّ خَيْرًا مِنْ حَيَاةٍ فِي ذُلٍّ»؛ **مرگ** عزتمندانه بهتر از زندگی ذلیلانه است. در فراز دیگری از زیارت، از آن امام شهید به عنوان کسی یاد می‌شود که زندگی‌اش سعادت‌مندانه «عِشْتِ سَعِيدًا» و مرگش ستوده و خدا پسند «مَصِيْبَتٌ حَمِيْدًا» [۱۱] و شهادتش مظلومانه «مَظْلُوْمًا شَهِيدًا» بود. **خداوند** هم وعده نصرت و **عزت** و حیات ابدی به کشتگان راه خدا و مجاهدان راه حق و هم وعده نابودی مستکبران و **کیفر** ظالمان را داده است؛ چه به سرعت و چه در زمانی طولانی؛ چه در دنیا و چه در آخرت. این است که زائر، بر ختمی بودن وعده‌های الهی در این موارد تاکید می‌کند: «وَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ مُنْجِرٌ مَا وَعَدَكَ، وَمُهْلِكٌ مَنْ خَدَلَكَ». [۱۲]

← بیزاری از همفکران اهل ظلم

در فرهنگ دینی، هم جنایتکاران و ظالمان مطرود و ملعونند و هم کسانی که هرچند در ظاهر ساکت بوده‌اند و با جنایتکاران همکاری نداشته‌اند، ولی در دل و باطن به کار آنان راضی بوده‌اند، شریک جرم‌اند. این حقیقت، در زیارت‌های متعددی (از جمله **زیارت عاشورا**) آمده است. در این‌جا هم لعنت خدا بر کسانی است که امام را کشتند و به او **ظلم** کردند و بر جماعتی است که این واقعه را شنیدند، ولی به آن راضی و خشنود بودند. ساکتان در برابر **فتنه** و رضایت دهندگان قبلی به عمل دشمنان خدا و رسول، با آنان همسو و هم سرنوشت شمرده می‌شوند: «وَلَعَنَ اللَّهُ أُمَّةً سَمِعَتْ بِذَلِكَ فَرَضِيْبَتْ بِهِ». [۱۳] از این‌رو، **شیعه** زائر، موضع خود را شفاف و روشن بیان می‌کند و خود را در خط اولیای خدا و در مقابل دشمنان خدا و اهل بیت (علیه‌السلام) اعلام می‌دارد و خدا را هم بر این موالات و معادات، گواه می‌گیرد: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُكَ أَنِّي وَلِيٌّ لِمَنْ وَالَاهُ، وَعَدُوٌّ لِمَنْ عَادَاهُ». [۱۴] و سرانجام این پی روی از خاندان عصمت و ولایت پذیری از آنان، آمادگی برای بذل جان خود و **پدر** و **مادر** و عزیزانش در راه آنان است: «يَا بِيَّيْ أَنْتَ وَأُمَّيْ يَا بَنِّ

← تاکید بر دودمان پاک

«أَشْهَدُ أَنَّكَ كُنْتَ نُورًا فِي الْأَصْلَابِ الشَّامِيَّةِ» [۱۶] این فرزا، گواهی بر دودمان پاک پیامبر، طهارت و شرافت نسبت اهل بیت (علیه‌السلام)، دوری از آلودگی‌های اعتقادی و اخلاقی دوران جاهلیت است. آیه تطهیر در قرآن [۱۷] بر طهارت کامل و عصمت اهل بیت پیامبر گواهی می‌دهد. بحث از نیاکان پاک و موحد ائمه اطهار و تبارشناسی توحیدی این خاندان، نکته دیگری است که در این زیارت بر آن تاکید شده است.

← جایگاه ولای امامت و ائمه

نقشی که امامان شیعه، از جمله سیدالشهدا (علیه‌السلام) در جامعه اسلامی داشته‌اند، نقش هدایت، رعایت، اعانت و حفاظت از آیین و اهل ایمان بوده است. این خاندان، هم تکیه‌گاه مسلمانان، هم ستون اسلام و هم پناهگاه شیعه بودند. امام در این فقره از زیارت، یکی از دعائم دین، ارکان مسلمین و معقل مؤمنین به شمار آمده و با اوصافی چون: برّ، تقی، رضی، زکی، هادی و مهدی معرفی شده است، که همه امامان چنین بوده‌اند؛ افزون بر این که امام حسین (علیه‌السلام) پدر بقیه امامان بعدی است. این از ویژگی‌های آن حضرت در روایات بیان شده که ائمه، از نسل اویند. این ویژگی‌ها، به خصوص حجت بودنشان «والحجة على اهل الدنيا» جایگاه رفیع آنان را در منظومه فکری و عملی و اجتماعی و سیاسی امت پیامبر نشان می‌دهد و تبعیت از این نشانه‌های هدایت را ضامن درستی راه و رسیدن به مقصد می‌داند.

← ایمان و تسلیم و تبعیت

این سه عنصر، عوامل اصلی هدایت و سعادت در خط ائمه (علیه‌السلام) است. ما شیعیان، به امامت آنان ایمان داریم «مؤمن بکم» [۱۸] و رجعت آنان در آخرالزمان را باور کرده‌ایم «وَيَايَاكُمْ مُوقِنٌ» [۱۹] و با همه آیین‌ها و سنت‌های دینی آن را ابراز می‌کنیم و تسلیم و محض و تبعیت کامل نسبت به آنان داریم؛ چه در مرحله قلبی، چه در مرحله عملی: «وَقَلْبِي لِقَلْبِكُمْ سَلِيمٌ، وَأَمْرِي لِأَمْرِكُمْ مُتَّبِعٌ». [۲۰] این ایمان و تسلیم و تبعیت، عنصر دیگری را می‌طلبد به نام «نصرت». همان‌گونه که یاران امام حسین (علیه‌السلام) در کربلا به او ایمان داشتند و تسلیم فرمان و تابع حرکت امام بودند و با همه توان از آن حضرت دفاع کردند تا به فیض شهادت رسیدند، زائر حسینی در اربعین هم، همین مراتب و مراحل را ابراز می‌دارد و همه توان و امکانات خویش را در راه ائمه (علیه‌السلام) قرار می‌دهد، تا خداوند اذن دهد و دولت کریمه اهل بیت، با رهبری حضرت ولی عصر شکل گیرد: «وَتَضَرَّتِي لَكُمْ مُعَدَّةٌ، حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ لَكُمْ». [۲۱] این که امروز باری ما به این خاندان چگونه می‌تواند باشد، جای تامل و سخن بسیار دارد. کدام عمل، در راستای مواضع ائمه به شمار می‌آید؟ امکانات قابل عرضه ما برای «نصرت» چیست؟ زیرا با فقط با شعار «گوش به فرمان تویم» مشکلی حل نمی‌شود.

← اعلام مواضع

در زیارت جامعه کبیره، زیارت عاشورا و زیارت‌های دیگر، از جمله در همین زیارت اربعین، این تعبیر دیده می‌شود: «فَمَعَكُمْ مَعَكُمْ لَمَعَ عَدْوِكُمْ»؛ [۲۲] این یعنی داشتن موضع، اعلام موضع، پایداری بر سر موضع، همسو نشدن با دشمنان و حمایت از خط ائمه. این «معیت» و همراهی با ائمه چگونه است؟ اگر امامان در عصر ما حضور داشتند، در جناح بندی‌های سیاسی در کدام جهت بودند؟ در مسائل بین المللی چه موضعی داشتند؟ با استکبار جهانی و صهیونیسم بین الملل و گروه‌های تکفیری و حکومت‌های مزدور بیگانه و حاکمان وابسته به استکبار چه برخوردی داشتند و نسبت به مسائلی همچون فلسطین چه موضعی می‌گرفتند؟ شناخت ما از ائمه، موضع آنان را به ما نشان می‌دهد. خط ائمه، امروز هم جلوه‌ها و نمادهایی دارد؛ همچنان که خط دشمنانشان نیز، در اشکال گوناگون ظهور و بروز دارد. این فرزا زیارت، باز هم تأکیدی بر تولی و تبری است.

← درود پایانی

پایان بخش زیارت، این فرزا است: «صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ، وَعَلَى آزْوَاجِكُمْ وَأَحْسَادِكُمْ، وَشَاهِدِكُمْ وَغَائِبِكُمْ، وَظَاهِرِكُمْ وَبَاطِنِكُمْ، آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ». [۲۳] در این فرزا، اولاً در احترام و بزرگداشت آنان، «صلوات خدا» را بر آنان خواستار شده‌ایم، که برتر از دروهای ما بندگان است. ثانیاً دروهای الهی را نسبت به همه آنان و همه جوانب حیانتشان خواستار شده‌ایم؛ چه بر روح و جانیشان، چه بر پیکرهای مطهرشان، چه بر آنان که هستند یا نیستند، چه ظاهر و چه باطن، که شامل امامان معصوم شهید (علیه‌السلام) نیز می‌شود که آمده‌اند و رفته‌اند، هم بر امام عصر که هم «ظاهر» است (هرچند از دید ما غایب است) و هم «شاهد» است. (هرچند ما او را نمی‌بینیم).

کاربرد زیارت اربعین در فقه

از آن به مناسبت در باب حج نام برده‌اند. زیارت اباعبدالله علیه السلام در چهلمین روز شهادت آن حضرت (بیستم ماه صفر) مستحب موکد و در روایتی از امام حسن عسکری علیه السلام یکی از پنج نشانه مومن شمرده شده است. [۲۴]

نتیجه گیری

زیارت اربعین، نوعی «تجدید میثاق» با امام حسین (علیه‌السلام) و اهل بیت و امامان معصوم (علیه‌السلام) است. ابراز وفاداری نسبت به آنان و راه و مرامشان، ابراز عداوت و برانست نسبت به قاتلان و دشمنان آنان، تولی و تبری، اعلام آمادگی برای جان فشانی در راه مقدس آنان، بیان مواضع و همبستگی با خط نورانی اهل بیت پیامبر، تبعیت و تسلیم و نصرت، شناخت چهره‌های حق و باطل و رهبران «نور» و «نار» و مسئله جهاد و شهادت و خط اینارگری در راه مکتب و عقیده، که دستاورد شناخت فلسفه عاشورا و قیام حسینی است.

این سرفصل‌ها در زیارت اربعین بازگویی می‌شود و زائر حسینی این باورها را از دل بر زبان جاری می‌کند، تا زمینه رسوخ قلبی و نمود اجتماعی آن فراهم آید. توفیق الهی نصیبان باد تا در اربعین حسینی، آن امام شهید را با این زیارتنامه زیبا و پرمعنا که آموزه حضرت صادق (علیه‌السلام) به شیعه است، در کنار حرم باصفایش زیارت و عرض ادب کنیم، آمین.

پانویس

- ↑ علامه مجلسی، مجدباقر، بحارالانوار، ج ۱۰۱، ص ۳۳۱.
- ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰.
- ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰.

۴. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۵. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۶. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۷. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۸. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۹. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۰. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۱. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۲. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۳. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۴. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۵. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۶. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۰. 📖
۱۷. ↑ احزاب/سوره ۳۳، آیه ۳۳. 📖
۱۸. ↑ قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، ج ۱، ص ۵۶۹. 📖
۱۹. ↑ شیخ طوسی، مجد بن حسن، مصباح المتعبد، ج ۱، ص ۷۸۹. 📖
۲۰. ↑ سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۲، ص ۵۹۱. 📖
۲۱. ↑ مشهدی، مجد بن جعفر، المزار الشریف، ج ۱، ص ۵۱۶. 📖
۲۲. ↑ قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، ج ۱، ص ۵۶۹. 📖
۲۳. ↑ شیخ طوسی، مجد بن حسن، مصباح المتعبد، ج ۱، ص ۷۸۹. 📖
۲۴. ↑ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۴۷۸. 📖

منبع

سایت حوزه، برگرفته از مقاله «مضامین زیارت اربعین». 📖
 فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، ج ۴، ص ۳۳۱. 📖

رده‌های این صفحه : اخلاق اسلامی | زیارت | زیارت اربعین | زیارت نامه ها | کلام اسلامی | ویژگی های مومن